

DUBBELGANGERS EN TEGENHANGERS

© 2020 Jo Claes | Uitgeverij Sterck & De Vreese

Ontwerp omslag en binnenwerk Jelle F. Post

Boekverzorging Peter Boersma

Illustratie voorzijde: Jan Brueghel de Oude en Peter Paul Rubens, *Het aards paradijs met de zondeval van Adam en Eva* – ca. 1615 - Mauritshuis Den Haag

Illustratie achterzijde: Caspar Luyken, *Elisa ziet de hemelvaart van Elia*, 1708, Rijksmuseum, Amsterdam

ISBN 978 90 5615 646 6

NUR 683 | 703

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Sterck & De Vreese, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@sterckendevreese.nl.

Sterck & De Vreese is onderdeel van 20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.sterckendevreese.nl

www.jo-claes.be

JO CLAES

DUBBEL GANGERS & TEGEN HANGERS

Parallele verhalen in Bijbel
en klassieke mythologie

STERCK & DE VREESE

INLEIDING

7

DEEL I — IN HET BEGIN

- De schepping van de mens volgens Genesis 9
- De ontstaansmythe van Aristophanes 12
  - De goddelijke levensadem 16
  - Prometheus maakt de mens 17
  - De schepping van Eva 21

DEEL II — HET EINDE VAN HET PARADIJS

- De zondeval 23
- Het einde van het Gouden Tijdperk 26
  - Pandora 30
  - Psyche en Eros 33
- De appels van de Hesperiden 35
  - Iason en het Gulden Vlies 38
  - Medeia en de kindermoord 45
- Prokne snijdt haar zoon in stukken 50
- Atalja vermoordt de prinsen van Jeruzalem 53

DEEL III — BROEDERMOORD

- Kaïn en Abel 59
- De dood van Adam 62
- Aeneas en de gouden tak 64
- Romulus en Remus 67
- De apotheose van Romulus 69
  - Henoch en Elia 72

- ## DEEL IV — DE ZONDVLOED
- Noach en de ark 77
  - Deukalion en Pyrrha 80
  - De vervloeking van Cham 82
  - Phaëton, de zoon van Helios 85
  - Simon de Tovenaar 88

- ## DEEL V — ABRAHAM
- De eik van Mamre 91
  - Philemon en Baukis 93
  - Sodom en Gomorra 96
  - Orpheus en Eurydike 100
  - Lot en zijn dochters 105
  - Kinyras en Myrrha 107
  - Juda en Tamar 110

DEEL VI
—
KINDEROFFERS

- Abraham offert Isaak 113
Het offer van Iphigeneia 116
Phrixos en Helle 118
Agamemnon raadpleegt Kalchas 120
Paulus op weg naar Damascus 123
De dood van Agamemnon 127
Judit onthoofdt Holofernes 129
Jefta en zijn dochter 132
De belofte van Idomeneus 135

DEEL VII
—
JAKOB

- Jakob en Esau 137
De tweeling Akrisios en Proitos 140
Danaë en Perseus 142
Mozes in het biezenmandje 144
De bronzen slang 149

DEEL VIII
—
JOZEF

- Jozef en de vrouw van Potifar 151
Bellerophon en Steneboia 155
Hippolytos en Phaidra 158
De brief van Uria 160

DEEL IX
—
SIMSON

- Simson doodt de leeuw 163
Herakles en de leeuw van Nemea 165
Herakles overwint de reus Antaios 169
David en Goliath 171
Herakles en Omphale 173
Simson en Delilah 177
De dood van Herakles 180

DEEL X
—
VROUWENROOF

- De Sabijnse maagdenroof 185
De vrouwenroof in Silo 189
De verkrachting van Dina 193
De schaking van Helena 195
Amnon en Tamar 198
Hades ontvoert Persephone 203

LIJST MET NAMEN

208

INLEIDING

Het is algemeen bekend dat in bijna alle oude culturen verhalen zijn overgeleverd van een alles verwoestende overstroming. In de Bijbel wordt die catastrofe de zondvloed genoemd en slechts enkele mensen overleven de wereldwijde ramp, omdat ze door God aangemaand werden om een boot te bouwen.

In de klassieke mythologie overkomt iets soortgelijks Deukalion en Phyrra, die als de heidense tegenhangers van Noach en zijn vrouw kunnen worden beschouwd. Ook zij weten zich te redden dankzij de waarschuwing van Prometheus en net zoals de ark op een berg strandt nadat de wateren zijn gezakt, gebeurt hetzelfde met hun bootje. Zowel uit Noach en zijn vrouw als uit Deukalion en Phyrra wordt het nieuwe mensengeslacht geboren.

Minder bekend is dat vele andere verhalen uit de Bijbel sterke overeenkomsten vertonen met Griekse mythes of Romeinse sagen. Of het nu gaat over de schepping van de mens, het verlies van de paradijselijke staat waarin Adam en Eva aanvankelijk leefden of de gebeurtenissen die de aartsvaders en andere personages uit de Bijbel zijn overkomen ... heel vaak zijn er in de klassieke mythologie verhalen voorhanden die daar sterk bij aanleunen, omdat ze er opvallend veel gelijkenissen mee vertonen.

Naar een verklaring daarvoor wordt in dit boek niet gezocht – de vraag is trouwens of dat in de meeste gevallen nog mogelijk is. Wel is het de bedoeling om een overzicht te bieden van die vele overeenkomsten tussen verhalen uit

de Bijbel en de klassieke mythologie.

Daarbij is er min of meer naar gestreefd om de chronologie van de Bijbel te volgen, te beginnen dus bij de schepping, de verdrijving uit het paradijs, de zondvloed, de verschillende aartsvaders, rechters of koningen. Toch wordt er geregeld van die volgorde afgeweken, omdat het onderwerp in kwestie aan andere verhalen refereert, die daarom in het betreffende hoofdstuk zijn opgenomen.

Maar hoe opvallend en veelvoorkomend de gelijkenissen ook zijn, telkens bevatten de verhalen onderling afwijkende details, motieven of gevolgen die te wijten zijn aan de verschillen in cultuur, traditie en religie waaruit ze zijn ontstaan. Vandaar de titel van dit boek: *Dubbelgangers en Tegenhangers*.

DEEL I
—
IN HET
BEGIN

DE SCHEPPING VAN DE MENS VOLGENS GENESIS

Het Bijbelboek *Genesis* bevat twee scheppingsverhalen. In het eerste (Gn 1,26-2,4) wordt de schepping van de mens voorgesteld als de kroon op het werk van God. De mens verschijnt pas als laatste ten tonele, nadat het hele universum al is geschapen en de aarde voorzien is van planten en bomen en bevolkt met andere wezens: de tamme en wilde dieren op het land, de vogels in de lucht en de vissen in het water.

Zonder dat er een naam wordt genoemd, schiept God de eerste mens op de zesde dag. Hij is gemodelleerd naar Zijn beeld en wordt aangesteld als heerser over de aarde.

Daarna zei God: 'Nu gaan Wij de mens maken, als beeld van Ons. Hij zal heersen over de vissen in de zee, over de vogels in de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt.'

En God schiep de mens als Zijn beeld, mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen en Hij zei tot hen: 'Wees vruchtbaar, bevolk de aarde en onderwerp haar. Alle zaadvormige gewassen op de hele aardbodem en alle bomen met zaaddragende vruchten zullen jullie tot voedsel dienen, maar aan de dieren geef ik het groene gewas als voedsel.'

God keek naar alles wat Hij had gemaakt en Hij

zag dat het goed was. Het werd avond en het werd ochtend, dat was de zesde dag. Zo werden de hemel en de aarde voltooid en alles waarmee ze toegerust zijn.

Op de zevende dag rustte God van al het werk dat Hij had verricht en Hij zegende deze dag en maakte hem heilig. Dit is de geschiedenis van het ontstaan van de hemel en de aarde zoals ze geschapen zijn.

God vormde de mens uit *adamah* (aarde). De Hebreeuwse term *adam* is collectief. In het eerste scheppingsverhaal staat dus dat God de mens (enkelvoud) naar Zijn beeld schiep, mannelijk en vrouwelijk. Oorspronkelijk is de mens bijgevolg androgyn, al wordt dat zelden of nooit zo in de kunst afgebeeld.

Op dat androgyn aspect van de eerste mens wordt uitvoerig ingegaan in *Genesis Raba*, een vijfde-eeuwse midrasjverzameling met commentaren op het boek *Genesis*. Zo staat er: *Rabbi Jeremia ben Leazer* zei: *Toen de Heilige Adam schiep, schiep hij hem als hermafrodit, want er wordt gezegd: 'mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen'*. *Rabbi Sjmoël ben Nachman* zei: *Toen de Eeuwige Adam schiep, schiep Hij hem met twee gezichten. Daarna splitsste Hij hem en maakte hem met twee kanten.*

In *Leviticus Raba* kan dan weer deze uitspraak gelezen worden. *Rabbi Levi* zei: *Toen de mens werd geschapen, gebeurde dat met twee voorkanten. God zaagde hem in twee, zodat er twee achterkanten ontstonden, een voor de man, een voor de vrouw.*

Johann Wenzel Peter, *Adam en Eva in het Aards paradijs*, 1820-1829, Pinacotheca Vaticana, Rome

De mens krijgt alle gewassen en vruchten van de aarde tot voedsel. Over vlees, vis of gevogelte wordt niet gesproken. Dat gebeurt later, na de zondvloed wanneer een nieuw tijdperk wordt ingeluid en God een verbond sluit met Noach: *Toen zegende God Noach met zijn zonen en zei tegen hem: 'Wees vruchtbaar, word talrijk en bevolk de aarde. Er zal vrees zijn voor u bij alle dieren op de aarde, bij alle vogels in de lucht, bij alles wat op de grond kruipt en bij alle vissen in de zee. Alles wat leeft en beweegt, zal u tot voedsel dienen. Dat alles schenk ik u naast het groene gewas.'* (Gn 9,3)

Ook in de klassieke mythologie was vegetarisme een kenmerk van het Gouden Tijdperk (zie verder).

DE ONTSTAANS- MYTHE VAN ARISTOPHANES

Het *Symposium* (drinkgelag, feestmaal) is een dialoog geschreven door de Griekse filosoof Plato (ca. 427-347 v.Chr.), een leerling van Socrates, en dateert van na 385 v.Chr. Een van de gasten, Aristophanes, een dichter en schrijver van komedies, vertelt een mythe over hoe de mensen eerst als één wezen bestonden en pas later verdeeld werden in een man en een vrouw.

Vervolgens nam Aristophanes het woord en zei: 'In het begin bestonden mensen die er bolvormig uitzagen en zowel mannelijk als vrouwelijk waren. Ze hadden vier handen en evenveel voeten, twee gezichten die elk over een eigen schedel beschikten, maar die naar tegenovergestelde kanten keken en twee geslachtsdelen die aan de onderkant zaten. Ze liepen rechtop, naar voren of naar achteren zoals het hun uitkwam.

Deze mensen werden zeer machtig en hun geesteskracht was zo groot dat ze tegen de goden begonnen samen te zweren. Die wisten eerst niet hoe ze op die hoogmoedige houding moesten reageren. De mens doden wilden ze niet, want dan kwam er een eind aan hun verering en de offers die ze aan de goden brachten.

Ten slotte besloot Zeus om de mens te verzwakken door hem doormidden te klieven. Vanaf nu zouden

de mensen op maar twee benen lopen en als er aan hun opstandige gedrag nog geen eind kwam, zou hij hen nogmaals in twee delen, zodat ze slechts één been meer overhadden.

Zeus voegde de daad bij het woord en hij droeg Apollo op om het gezicht en de hals naar de kant van de snede te draaien, zodat de mens bij het zien van zijn wond tot bezinning zou komen.

Apollo deed wat hem was opgelegd en genas de wond door de overgebleven huid bij elk van de twee wezens zo ver mogelijk uit te rekken en ze aan de voorkant in een knoop vast te leggen die nu navel wordt genoemd.

De geslachtsdelen werden bij deze nieuwe wezens naar de voorkant verplaatst, zodat telkens wanneer ze in hun onophoudelijke verlangen naar hereniging elkaar omarmden, het zaad van de mannelijke helft in het geslacht van de vrouwelijke helft drong. Op

Voorstelling van de bolmen van Aristophanes op een antieke amfoor

die manier kon de nieuwe soort zich voortplanten.

Zo is sinds de scheiding bij de mens de wens ontstaan om uit twee weer één te maken en de oorspronkelijke staat te herstellen.'

In Plato's *Symposium* staat de liefde centraal, maar van de zeven deelnemers aan het feestmaal die een toespraak houden, is die van Aristophanes (446 v.Chr.-386 v.Chr.) de

opmerkelijkste. Zijn oorsprongsmythe leunt sterk aan bij het beeld van de androgyne mens uit het eerste scheppingsverhaal in de Bijbel en wijst erop dat de mens zijn originele staat door hoogmoed heeft verloren, wat ook later in *Genesis* aan bod zal komen (zie verder). Bovendien verklaart de mythe waarom mensen levenslang de drang voelen om naar hun wederhelft te zoeken, wat eveneens in het Bijbelverhaal ter sprake komt.

Exiguo fingit mortalia corpora limo, Materiam

am terra suppeditante, Deus . Genes. C.2. V.7.

Johann Sadeler (I) naar Crispijn van den Broeck, *Schepping van Adam*, 1643, Rijksmuseum, Amsterdam